

UTÓSZÓ

Június 29-e van, Péter-Pál napja, és vasárnap. Az esztendő delelője, mondhatni kellős közepe, kevéssel a nyári napforduló után. Beteltség, érettség — és kezdet: ideje aratásnak. A hét, a munkahét megkoronázása, a hetedik nap, amikor a Teremtő is megpihen, és *megemlékezzél arról, hogy az Úr napját megszenteljed*. Elnyugvás és kettőzött szorgalom találkozik össze a jeles pillanatban. Krúdy Gyula *Asszonyosságok díja* című regényében kitüntetett, szimbolikus, cselekményszervező szerepet kap az idő — az Idő! —, hogy miután az író ennek a nagy és kérlelhetetlen gazdának leróta adóját, meg is szabadulhasson kötelmeitől, évezredekbe oldja át a másodperceket, időtelen és álomi tájat varázsoljon a világvárosi realitásba.

„Lakodalom, tor és keresztelő” — világlik ki a mottó utáni első szavakból, mi is az először 1919-ben megjelentetett könyv legszűkebben vett tárgya. *Tor*, mindjárt a kezdő mondatban; és *tizenhárom* fejezettel arrébb már csak sorok vannak hátra, amikor a főhős így köti el a kuszált szálakat: „A leánykát, aki most született, én majd örökbe fogadom... Az anyát, aki meghalt, eltemetem.” A korábban már megismert két szellemlény, Démon és Álom után — lesz még szó róluk — végső suhanásként egy kisbetűs harmadik is visszaköszön a búcsúzó regénynek: „Valamely mellékutcában hangosan füttyörészett egy elkésett kísértet.”

A szárnybontogató szürrealizmus csudás és megrendítő meséje ez a Krúdy-remek. Csudálatossága abban áll, hogy a látomások, víziók Pest ismerős (itt-ott máig megmaradt) tájain fészkelnek, főleg a Bakáts tér tájékán, arrafelé, ahol a Ferencváros a Józsefvárossal összeér. A történet, a jellemrajz úgy indul, mintha komótos, elnyújtott novella, anekdotasor készülődne, aztán az önmaga temetéséről kétségbeesetten rendelkező öregasszony epizódja már arra késztet, hogy megdörzsölgessük talántán könnyes, de mindenesetre káprázó szemünket. Még utóbb időben-térben ezeregyéjszakásan nekiiramodik a láncot láncba szemező história, hogy mindinkább a születés — a szülés és a halál — határozza meg kifejetét. A kezdettől tekintve: a szürke vált színesbe, a színes tarkába, a tarka feketébe, és a gyászszínű fehérbe, a csecsemőpólya fehérjébe.

Az irodalomtörténészek az íróra hivatkozva állítják, hogy Zsuzsa lánya születése fölötti örömében vetette papírra e regényt a második családjára oly büszke Krúdy. Meglehet, így van, bár ezzel a művel nemcsak az „Isten hozott!” óvó kis keresztjét rajzolta a kiseded homlokára az apa: súlyos jel ez mindenkinek, végig az „Emlékezz, ember...” tudatával. Születés és halál szép és borzalmas összefonódottságát megannyi idézettel, szinte a teljes motivikus készlettel lehetne bizonyítani. Itt elegendő annyi is, hogy a különös — *Czifra!* — főhős temetésrendező; a halott anyát pedig, akinek gyermekét magához veszi, Natáliának hívják. Ezt a női nevet a névtudomány a *dies natalis Domini* latin kifejezés rövidüléséből származtatja, azaz alapjelentése: az *Úr (Jézus) születésnapja*. Minden kiseded: Megváltó — sugallja Krúdy az új apaság örömében és reményében. Natália leánykája „virágszirom testű”, „feje körül glóriát látott minden szem, amely őt figyelte...” Nem valószínű, hogy Krúdy a névtan fóliánsait bújta volna. Neki bizonyára elég volt annyi iskolai emlék, hogy a *nascor, nasci, natus sum* latin ige a *születik, származik, ered, terem, növekszik, mutatkozik* jelentésekkel biztatgatja az emberiséget. E szó által él egy holt nyelvben a születés.

A temetésrendezők, akik már legalább tízezer fővárosi polgárt segítettek a végső nyughelyre, nemigen tesznek különbséget élet és halál között. Hétköznap és vasárnap között sem. Czifra Jánost Péter-Pálkor, vasárnap is szólítja a kötelesség. „Ünnepnap van. Mindenki megmosdott.” A halottakat is meg kell mosdatni. Az öregasszonyt, aki állta a szavát, és határidőre elhunyt, a tölgyfa koporsó és a selyem szemfedő: az utolsó helyszín, az utolsó jelmez és a búcsúszerep reményében. És ki kell eresztetni a vérét a „proviant” gárda óriástermetű tábornokának, mert különben a legöblösebb koporsó, a „Pontusz” sem fogadná be kövér testét, szegényére a mindig megbízható „Ciprusz” temetkezési vállalatnak.

Döbbenetes hatást vált ki e képek morbiditása — de hisz milyenek is lehetnének *Mors uralma* alatt? A magyar olvasó némiképp hajlamos irodalmunk nagyjainak túlbecsülésére, olyan európai távlatok és párhuzamok emlegetésére, melyekről Európa mit sem tud. Most azonban nem túlzás azt állítani: az egyetemes művészet vesztesége, ha szem elől téveszti az *Asszonyosságok díja* „kis levonóképecskéit”, melyekben Buñuel szürrealizmusa, filmre vitt haláltánca akaratlanul éppúgy előlegeződik, mint Hrabal derűsebb, profán apokalipszise, például a Szent Józsefről álmódó, vízeldében dülöngélő, festékfelhőtől sárga ruházatú cimborák hangoskodó mirákuluma egy rokon elföldelésekör, a *Temetés* című novellában (az a gyászoló, akinek valóban sárga

színű az öltözéke, a parcella számát, mint alkalmasan megjátszható lottószámot rikkantja el, a gyülekezet nem kis meghökkenésére...) És ugye: Mándy Iván...

Milyen ember Czifra János? Olyan férfiú, aki derekasan teszi felelősségteljes temetésrendezői dolgát, megözvegyülvén a szemlélődést és a békés pöfékelést választja, és úgy hiszi, őt már nem érheti meglepetés ezen a földön. A másvilágon se, hiszen az Istenről való gondolkodás nem zavarja az ő köreit, s bár papok — némiképp kartársak — körében általában áhítatot színlel, ma csak azért sem hajtja meg térdét az oltárnak. Az *Asszonyosságok díja* tulajdonképp a meglepetések könyve: a se jó, se rossz (éppen ezért elrendezetlen életű, látszatnyugalmú) embert, aki jövőtudat nélkül él, és így a pezsgőnek érzett jelenből is kiesett, váratlanul fölkeresi az Isten. Erre utal a Démon árnyyszerű, megfoghatatlan, de egyértelmű föltűnése a regény elején. S mert ő nem ő, mert az én: nem én, Czifra Jánost fölkeresi Czifra János is. Czifra János temetésrendező találkozik saját álmaival: Álommal.

Az alvás, az éjszakai tudat a halál egy változata, előképe. A „temető ember” — esküvőre, torra és keresztelőre keveredve, a nyilvánosházak szomorú életének nem nyilvános titkait új, csodás képesség birtokában, a maga okulására és némi erkölcsi emelkedésére kilesve — kénytelen kihantolni eltemetett, álmaiba ásott dilemmáit, rémképeit. Ritka bravúr, ahogy az öregember Álomban Krúdy Czifra János sír szélére érkezett majdani agg énjét ugyanúgy megjeleníti, mint a mesebeli Öregistent. A szerencsétlent — és a mindenhatót.

A realista indítású anekdotázó regény az alakmás-problematika szürrealista víziójába indázik át. Illetve már az első laptól belengi a történetet a látomás, és a fantáziavilág is materiális, sőt mondhatni szociografikus. A „szociográfiai szürrealizmus” Krúdy irodalomtörténet specialitása. Kallódók, elesettek, büntelen gyarlók, rátarti kiskarrieristák, fura vándorok, reménytelen reménykedők emlékezetes figuráit hordozza a regénybeli Budapest — à la Krúdy.

Tele van misztikummal, nevek, számok, utalások bűvös rejtelseivel a mű (amikor a legújabb Krúdy Gyula-sorozat *Pesti nőrabló*-kötetében, 1978-ban megjelent, épp a 333. oldalon kezdődött...) Csupa sejtés, csupa könnytelen zokogás, csupa mosolytalan nevetés. Halál árán vett születés.

Valamit kristálytisztnak tudunk. Czifra János temetésrendező, a pogány, legközelebb letérdepel és fejet hajt az Oltáriszentség előtt.

Tarján Tamás